שדרו של לולב. ברייתא דפ׳ המפלת (גדה דף כו. וסס) מסייעא ליה לר׳ פרנך דתני אושעיא זעירא דמן חברייא חמשה שיעורן טפח וקא חשיב שדרו של לולב ושמואל לא חיים דלא מיתניא בי ר׳ חייא ורבי אושעיא[1]: **צא** מהן שלשה להדס והשאר ללולב. פירש הקונטרס והרביע שהוסף׳ בלולב יהא בטפח (ג) כאלו ויש ספרים שכתוב בהדיא וטפח ללולב ובכל ענין שנפרש לא מיתוקמא ההיא [דתניא[2]] (גדה דף כו.) חמשה שיעורן טפח כר׳ טרפון דטפח דלולב אינו שוה לאחרים[3]: **דולבא**. עץ ערמון קשטניי״ר קלוע הוא כך פי׳ בקונטרס ובפרק אם אינן מכירין (ר״ה דף כג. וסס) חשיב ליה גבי עשרה מיני ארזים הן ואומר רבינו תם דאין זה קשטניי״ר שאינו קלוע: **דרכיה** דרכי נועם. והאי מבדר את הידים כקוליס שראשי עליו עשויין חדין כמחט:

[1] **האמת** והשלום אהבו. וזה אינו לא אמת ולא שלום שהוא עשוי לסס המות כך פירש הקונטרס ועל חנם הוזקק לומר טעם בפני עצמו אכל קרא דכל חד שייך אתרוייהו ומתוך פירושו משמע דהירדוף היינו הרדופני בפרק אלו טרפות (חולין דף נח:) אחוזת דס והמעושנת ושאכלה הרדופני שהוא סס המות לבהמה ואי אפשר לומר כן כדמוכח בפ׳ כל שעה (פסחים דף לט. וסס) גבי מרור דקא חשיב הרדופני גבי ירקות שאדס יוצא בהן ידי חובתו בפסח והירדוף פסל התס משום דמה מצה מין זרעים אף מרור מין זרעים אלא היינו דלא חשיב לא טעם ולא שלוס לפי שראשי עליו חדין ועוקצין את הידים והאי טעמא לא הוי מצי למימר גבי מרור שיכול לכותשו או להסיר עוקציו ולאכול אבל הכא גבי נטילת לולב צריך כל המינים כדרך גדילתן[2]:

תלתא טרפי בחד קינא. שלשה עלין בקן אחד ויוצאין מתוך עוקץ אחד כדפירש[3] בקונטרס וכן פירש תרי וחד שני עלין בעוקץ אחד ועלה אחד מלמטה ועולה ורוכב על השניס וחומרא גדולה הוא דאינו מצוי ושמא בחד קינא מיקרי כשהס סמוכים ודבוקים זה בזה אע״פ שכל אחד בעוקצו (ומיהו[4]) תלתא בקינא חד הוו יתבי כדאמר פרק הכונס (ב״ק דף נח:) שלשה דקליס (ד) בשורה אחת וכמו כן שלשה עלין [אינן[5]] מעוקץ אחד[6]:

[2] ואיכא דרמי ליה מירמא תנן ציני הר הברזל כשר והתניא פסולה אמר אביי לא קשיא כאן שראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה כאן שאין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה [3] אמר רבי מריון אמר ר׳ יהושע בן לוי ואמרי לה תני רבה בר מרי משום רבן יוחנן בן זכאי שתי תמרות יש בגיא בן הנם ועולה עשן מביניהם וזהו ששנינו ציני הר הברזל כשרות וזו היא פתחה של גיהנם: לולב שיש בו שלשה טפחים: אמר רב יהודה אמר שמואל [1]שיעור הדס וערבה שלשה ולולב ארבעה כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס טפח ורבי פרנך אמר רבי יוחנן [2] שדרו של לולב צריך שיצא מן ההדס טפח תנן [3] לולב שיש בו ג׳ טפחים כדי לנענע בו כשר אימא וכדי לנענע בו כשר מר כדאית ליה ומר כדאית ליה תא שמע שיעור הדס וערבה שלשה ולולב ארבעה מאי לאו בהדי עלין לא לבד מעלין גופא [4] שיעור הדס וערבה שלשה ולולב ארבעה ר׳ טרפון אומר באמה בת חמשה טפחים אמר רבא שרא ליה מריה לר׳ טרפון השתא עבות שלשה לא משכחינן בת חמשה מבעיא כי אתא רב דימי אמר אמה בת ששה טפחים עשה אותה בת חמשה צא מהן שלשה להדס והשאר ללולב כמה הוו להו תלתא ותלתא חומשי קשיא דשמואל אדשמואל הכא אמר רב יהודה אמר שמואל שיעור הדס וערבה שלשה והתם אמר רב הונא אמר שמואל הלכה כרבי טרפון לא דק אימר דאמרינן לא דק לחומרא לקולא מי אמרינן לא דק כי אתא רבין אמר [5]אמה בת חמשה טפחים עשה אותה ששה צא מהן שלשה להדס והשאר ללולב כמה הוי להו תרי ופלגא סוף קשיא דשמואל אדשמואל לא דק והיינו לחומרא לא דק דאמר רב הונא אמר שמואל הלכה כרבי טרפון: **מתני׳** [6]הדס הגזול [7]והיבש פסול של אשרה ושל עיר הנדחת פסול נקטם ראשו נפרצו עליו [8]או שהיו ענביו מרובות מעליו פסול ואם מיעטן כשר ואין ממעטין בי״ט: **גמ׳** תנו רבנן [1] ענף עץ עבות שענפיו חופין את עצו ואי זה הוא הוי אומר זה הדס ואימא זיתא בעינן עבות וליכא ואימא דולבא בעינן ענפיו חופין את עצו וליכא ואימא הירדוף אמר אביי [2] דרכיה דרכי נועם וליכא רבא אמר מהכא [3] האמת והשלום אהבו תנו רבנן קלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת זהו הדס רבי אליעזר בן יעקב אומר ענף עץ עבות עץ שטעם עצו ופריו שוה הוי אומר זה הדס תנא עץ עבות כשר ושאינו עבות פסול היכי דמי עבות אמר רב יהודה [9]והוא דקיימי תלתא תלתא טרפי בקינא רב כהנא אמר אפילו תרי וחד רב אחא בריה דרבא מהדר אתרי וחד הואיל ונפיק מפומיה דרב כהנא[4] אמר ליה מר בר אמימר לרב אשי[5] אבא [6]לההוא הדס שוטה קרי ליה ת״ר נשרו רוב עליו ונשתיירו בו מיעוט כשר ובלבד שתהא עבותו קיימת הא גופא קשיא אמרת נשרו רוב עליו כשר והדר תני ובלבד שתהא עבותו קיימת כיון דנתרי להו תרי עבות היכי משכחת לה אמר אביי משכחת לה באסא בחד קינא כל שכן דכשר הואיל ונפק מפומיה דרב כהנא: **אבא** לההוא. דתרי וחד הדס שוטה קרי ליה: רוב עליו. תרי מכל עבות: אסא

ואיכא דרמי להו מירמא. למתני׳ ובריתא ואגב רמיא לידהו אתמר לאבי לשמוייהו: שתי תמרות. שני דקליס: גיא בן הנם. סמוך לירושלים: שיהא לולב יוצא למעלה מן ההדס. כשס שהוא גבוה במינו מכולן: שדרו. נבד (א) שהעלים ארוכים למעלה לאחר שכלתה השדרה שאין עוד עלין דבוקין ועולין בו: אימא וכדי לנענע. ומה שיועא למעלה מן האגד הוא המנענע: למר כדאית ליה בו׳. לשמואל טפח עס עליו ולר׳ יוחנן טפח שדרה: מאי לאו בהדי עלין. ותיובתא דר׳ יוחנן: באמה בת חמשה. קא סלקא דעתיה דהכי קאמר צריך להיות הדס וערבה אמה בת חמשה טפחים: שרא ליה מריה. ימחול לו רבונו כלומר צריך הוא לבקש מחילה על דבריו: עבות שלשה לא משכחינן. שלשה טפחים אין אנו יכולין למצוא שיהא עבות כראוי קלוע כמין קליעה ודומה לשרשרת כדלקמן ורוב האוכין הדס שוטה הס והוא אומר לנו באמה בת חמשה ומטריח על ישראל: כי אתא רב דימי. פרשה לדר׳ טרפון ואמר דהא דר׳ טרפון חומרא זוטא היא דאיהו נמי שלשה קאמר אלא שמשער בטפחים גדולים וה״ק ליה לתנא קמא הטפחים האלו יהו גדולים שיהו חמשה מהן ממלאין אמה בינונית שהן ו׳ טפחים בינוניים: אמה בת ששה. חתוך בטפחים גדולים ועשה הימנה חמשה חלקים ובהן תשער שלשה להדס וטפח יותר ללולב: והשאר ללולב. רביע[3] שהוספת ללולב יהא בטפח גדול כאלו: במה הוו להו. להדס וערבה תלתא טפחים בינוניים ותלתא חומשי: לא דק. שמואל בשיעוריה ונקט שלשה: אמה בת חמשה טפחים. בינוניים חלוק אותה לששה חלקים בטפחים קטנים ובהן שיעור שלשה להדס וארבעה ללולב ורבי טרפון לקולא והכי משמע מלתיה בברייתא דקאמר ליה לתנא קמא אותן שלשה טפחים שאנו משערין בהן וסתס שלשה טפחים חצי אמה הן טפחים הללו קטנים יהיו ולא יהו אלא חצי אמה באמה בת חמשה: לא דק. שמואל בשיעור (ג) שלשה דסגי בתרי ופלגא כר׳ טרפון: **מתני׳** נפרצו עליו. נשרו: ענביו. פרי שבו שדומה לענב: **גמ׳** ענף עץ עבות. שכולו ענף שהעץ מחופה בעלין ע״י שהן עשויין בקליעה[3] ושוכבין על אפיהן[7]: ואימא זיתא. כולו עלין ארוכים ורלופים ומתוך שהן מרובין מכסין את העץ: בעינן עבות. מעשה שרשרת שיהו מורכבין זה על זה: דולבא. עץ ערמון קשטניי״ר קלוע הוא אבל אין עליו רלופין לכסות כל עצו: הירדוף. כמין קליעה עשויין עליו: דרכי נועם. והאי מבדר בריז את הידים כקוליס שראשי עליו עשויין חדין כמחט: האמת והשלום אהבו. וזה אינו לא אמת ולא שלוס שהוא עשוי לסס המות: תלתא תלתא בחד קינא. שלשה עלין בקן אחד יוצאין מתוך עוקץ אחד: תרי וחד. שני עלין בעוקץ אחד ועלה אחד מלמטה ועולה ורוכב על השניס: מהדר אתרי וחד. אף על גב דתלתא

עין משפט
נר מצוה

כד א מיי׳ פ״ז מהלכות סוכה הלכה ח סמג עשין מד טוש״ע א״ח סי׳ תרג סעיף א:
כה ב מיי׳ שם טוש״ע שם סעיף ב:
כו ג טוש״ע שם סעיף א:
כז ד מיי׳ פ״ח מהלכות לולב הלכה א סמג עשין מד טוש״ע א״ח סי׳ תרמט סעיף א:
כח ה מיי׳ וסמג שם טוש״ע א״ח סי׳ תרמו סעיף ו:
כט ו מיי׳ שם הלכה ה טוש״ע שם סעיף ב:
ל ז ח מיי׳ שם פ״ז הלכה ב טוש״ע שם סעיף ג:

לעזי רש״י

קשטניי״ר. פירוש עץ ערמון (רש״י בראשית ל, לז).

רבינו חננאל

ופסול: כל לולב שיש בו ג׳ טפחים כדי לנענע בו כשר. אמר רב יהודה אמר שמואל שיעור הדס וערבה ג׳ ולולב ד׳ כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס טפח. ואקשינן ממתני׳ כל לולב שיש בו ג׳ טפחים כו׳ ומתרצינן אימא וכדי לנענע בו כשר מר כדאית ליה ומר כדאית ליה: גופא שיעור הדס וערבה ג׳ טפחים ולולב ד׳ ר״ט אומר באמה בת ה׳ טפחים אמר רב הונא שרי ליה מריה לר״ט השתא עבות ג״ט שהן חצי אמה לא משכחינן באמה בת ה׳ טפחים מאלו הטפחים הגדולים שהן הג׳ טפחים חצי אמה וג׳ חומשי טפח מי משכחינן באמה בת ה׳. א) הא דרב דימי דאמר באמה בת ו׳ טפחים עשה אותה כלומר חלוק הטפח הששי ב) של ה׳ טפחים אחד חומש ואמר שמואל הלכה כר׳ טרפון דאמר באמה בת ה׳. ושנינן לא דק אמר ג׳ ושיעורו יתר. ומתמהינן אימור דאמרינן דלא דק לחומרא אבל זה לקולא הוא כי החובה ג׳ טפחים וג׳ חומשי טפח כר׳ טרפון והוא אמר שיעור הדס וערבה ג׳ טפחים כחכמים. ומתרצינן לה כדרבא דאמר אמה בת ה׳ עשה אותה ו׳. פי׳ אמה כשאמר ת״ק שיעור הדס וערבה ג׳ השיב ר׳ טרפון באמה בת ה׳ טפחים אתה אומר אינם אלא ג׳ באמה של ו׳ טפחים כמה הוו להו לר״ט ג׳ טפחים באמה בת ו׳ שהן חצי אמה ולחכמים באלו הטפחים ג) שיעור חצי אמה ג׳ טפחים וג׳ חומשין. הכא אמר שמואל הלכה כר׳ טרפון דאמר ג׳ שהן חצי אמה והתם אמר שיעור הדס וערבה ג׳ כרבנן דאמר׳ ג׳ באמה בת ה׳ טפחים שהן חצי אמה וג׳ חומשין. ושנינן היינו דלא דק שאמר ג׳ וג׳ חומשין והא הלכה היא ג׳ בלבד וזהו לחומרא לא דק: ת״ר ענף עץ עץ שענפיו חופין את עצו הוי אומר זה הדס כו׳: ת״ר קלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת זהו הדס ר׳ אליעזר בן יעקב אומר עץ עבות עץ שטעם עצו ופריו שוין ואיזה זה הדס. תנא עבות כשר ושאינו עבות פסול היכי דמי עבות אמר רב יהודה כגון דקאי תלתא תלתא טרפי בחד קינא ורב הונא אמר אפי׳ תרתי וחד רב אחא בריה דרב׳ מחזר אתרי וחד הואיל ונפק מפומיה דרב כהנא א״ל מר בר אמי לרב אשי אבא האי דקאי תרי וחד הדס שוטה קרי ליה ולא הוה מכשריה ללולב כדאשכחן בעזרא דכתיב הדס וכתיב עבות ואמר רב חסדא הדס [שוטה] לסוכה ועץ עבות ללולב: ת״ר נשרו רוב עליו נשתיירו בו מיעוט כשר ובלבד שתהא עבותו קיימת. פירשה אביי באסא

חשק שלמה על ר״ח א) נראה דל״ל כי אתא רב דימי אמר באמה וכו׳. ב) נראה דל״ל לכל טפח מהחמשה טפחים חומש אחד. ג) אולי ל״ל ולחכמים באלו ג׳ טפחים שהן שיעור חצי אמה של ג״ט.

מסורת הש״ס
עם הוספות

א) עירובין דף יט. ע״ס, ב) גדה כו., ג) [לעיל כט:], ד) [תוספ׳ פ״ב], ה) כעי״ז בפסחים קיד: וסנהדרין עב., ו) חולין קמא: [וע״ע תוס׳ גדה כו. ד״ה שדרה], ז) [עי׳ תוס׳ שם], ח) לקמן מה:, ט) [וע״ע תוספות ב״ק לב: ד״ה גבין].

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה שדרו לבד מעלין שהעלים: (ב) ד״ה לא דק וכו׳ בשיעורא ונקט שלשה דסגי: (ג) תוס׳ ד״ה לא מהן וכו׳ בטפח גדול כאלו: (ד) ד״ה תלתא וכו׳ שלשה דקליס בשורש אחד וכמו כן:

גליון הש״ם

גמ׳ ואיכא דרמי ליה מירמא. כעין זה לעיל דף טז ע״א ר״ה דף כז ע״ב ב״ב דף יט ע״א ולקמן כו ע״א:

תורה אור השלם

א) וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְעַרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים: [ויקרא כג, מ]

ב) דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: [משלי ג, יז]

ג) כֹּה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֶהֱבוּ: [זכריה ח, יט]

ליקוטי רש״י

ציני. דקליס. כשרות. ללולב [עירובין יט.]. שדרו של לולב וכו׳. לבד אוכך העלין, שדרה קרי כל זמן שהעלין הולכין ומתחברין ומוסיפין ואחר שכלתה השדרה גבוהין אוכך העלין למעלה [גדה כו.]. כדי לנענע בו. מפרש בגמרא שלשה טפחים תהא השדרה כנגד אורכו של הדס וטפח יותר כדי לנענע דבעינן נענוע כדלקמן (דף לז:) מעלה ומוריד מולין ומביא לעצור רוחות רעות וטללים רעים [לעיל כט:].

הגהות וציונים

א] גי׳ הרא״ש א״ל מר בריה דרב אשי: ב] בדפו״ר רביעי: ג] צ״ל כקליעה (באה״מ): ד] בדפו״ר ובר״ן ושוכבין על אביהן ועי׳ רש״ש מה שמסיק מזה להלכה: ה] מהר״ם (גליון): ו] בדפו״ר הוא דיבור אחד עם ד״ה דרכיה, וכן מסתבר דהכל הוא לשון רש״י: ז] צ״ל כך פירש וכ״ה בדפו״ר: ח] גי׳ מהר״ם וכן או כמו (גליון): ט] מהר״ם (גליון) וע״ש עוד: